

พุทธศาสนาในสังคมไทย

ในทุกสังคมคนส่วนใหญ่เชื่อกันว่า ศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์มีโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมแตกต่างกัน การศึกษาศาสนาในทางสังคมวิทยาจึงไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายหลักธรรมในศาสนาหรือสอนศาสนา นอกจากนั้นการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ ก็ไม่ใช่เปรียบเทียบความดีเด่น ความก้าวหน้า ความล้ำหลังหรือความมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ของคตินิยมและการปฏิบัติของแต่ละศาสนา แต่การศึกษาศาสนาทางสังคมวิทยามีวัตถุประสงค์ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับโครงสร้างทางสังคมและบทบาทของศาสนาที่มีต่อแนวความคิด ค่านิยมซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม

ศาสนานั้นไม่เหมือนกับสถาบันการปกครองหรือกฎหมาย ซึ่งมีการใช้อำนาจบังคับและไม่เหมือนสถาบันเศรษฐกิจซึ่งเกี่ยวกับการทำงาน การผลิต การแลกเปลี่ยน และไม่เหมือนกับสถาบันครอบครัว ซึ่งมีระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศ รีย โดยทางสายโลหิตและความพึงพอใจที่อยู่ร่วมกัน ส่วนศาสนาในทางสังคมวิทยามักเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ (beliefs) และการปฏิบัติ (practices) เท่าที่ปรากฏสถาบันศาสนามักจะสนใจเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ห่างไกล (beyond) สิ่งเคลือบคลุมที่จับต้องไม่ได้ และความจริงของสิ่งเหล่านั้นอยู่ห่างไกลจากความชัดเจนและความเข้าใจของมนุษย์ มนุษย์จึงค้นหาความซับซ้อนของสิ่งที่อยู่ห่างไกลที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์^๑

ศาสนาได้รับการกำหนดลักษณะบางอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของมนุษย์ ศาสนาเป็นศีลธรรมที่มีหลักมั่นคง เป็นที่มาของระเบียบสาธารณะ (public order) และความสงบภายในจิตใจของบุคคล และศาสนายังมีผลต่อมนุษยชาติ

^๑Thomas F. O'Dea, The Sociology of Religion (New Jersey : Prentice-Hall Inc. Engle Wood Cliffs, 1966), p.1.

ในการทำให้ศีลธรรมและความเจริญของมนุษย์สูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม บางทีศาสนาก็ได้รับผลการกล่าวหาว่าเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าและเพิ่มความคลั่งไคล้ (fanaticism) อันเป็นส่วนให้เกิดความเกียจคร้าน ใจเขลา เบื่อหน่าย หลงละเมอในผีแสงเทวดา (obscurantism) ^๒

๑. โครงสร้างของพุทธศาสนาโดยทั่วไป

พุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งในหลาย ๆ ศาสนาในโลก ซึ่งดำรงอยู่มากว่าสองพันปีแล้ว ได้แพร่เข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่ราว พ.ศ. ๕๐๐ และเป็นที่ยึดถือเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

การศึกษาเพื่อให้เข้าใจพุทธศาสนาได้ชัดแจ้งยิ่งขึ้น เราสามารถศึกษาได้จากโครงสร้างทั่ว ๆ ไปของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้า หรือผู้ทรงค้นพบและก่อกำเนิดพุทธศาสนา

พระธรรม คือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าค้นพบ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือตัวศาสนานั้นเอง

พระสงฆ์ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่สืบ ศาสนาพุทธโดยตรง

ทั้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต่างมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าไม่มีความสัมพันธ์กันพุทธศาสนาก็คงเสื่อมสลายจากโลกไปแล้ว ดังเช่น เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วไม่มีพระธรรมคำสั่งสอน ไม่มีพระสงฆ์สืบศาสนา พุทธศาสนาก็คงไม่มีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ หรือถ้ามีแต่พระธรรมซึ่งเป็นสัจธรรม แต่ไม่มีใครค้นพบนำออกแสดง พระธรรมก็คงเร้นลับอยู่ในธรรมชาติ และถ้าไม่มีพระสงฆ์ พุทธศาสนาก็คงหมดสิ้นตอนตั้งแต่แรก ดังนั้นพุทธศาสนาที่มีอยู่ในโลกได้จนถึงปัจจุบันนี้ก็ เนื่องด้วยความสัมพันธ์ของทั้ง ๓ ส่วนซึ่งเป็นโครงสร้างของ

^๑Ibid., p.2.

พุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ศาสดาของศาสนาก็ได้ปรินิพพานมากกว่าสองพันปีแล้ว ปัจจุบันก็คงเหลือแต่พระธรรมและพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สืบศาสนาให้คงมีอยู่จนทุกวันนี้

ในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา สิ่งสำคัญที่สุดของพุทธศาสนาได้แก่ พระธรรมอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสัจธรรมที่มีอยู่ในโลก ถ้าไม่มีพระธรรม พระสงฆ์ก็คงไม่มี พระธรรมนี้เรียกได้ว่าเป็นตัวศาสนาพุทธ ฉะนั้นจะได้กล่าวถึง พระธรรมโดยสังเขป ดังนี้

พระธรรมแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ

- ปรียัติ แปลว่า ความรู้ คือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน
- ปฏิบัติ คือ การกระทำ
- ปฏิเวธ คือ ผลของการปฏิบัติ

๑. ปรียัติ ประกอบด้วย

ก. พระวินัย คือ ระเบียบวินัยการปกครอง พระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบทให้พระสงฆ์ปฏิบัติตาม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในหมู่สงฆ์ เหมือนกับการบัญญัติกฎหมาย

ข. สุตตันตะ แปลว่า ระเบียบทางธรรม คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมะทั่ว ๆ ไปเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะจะเกี่ยวกับระเบียบการดับทุกข์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมซึ่งเป็นแก่นของพุทธศาสนา หลักธรรมที่สำคัญ เช่น หลักโอวาทปาติโมกข์ หลักอริยสัจสี่ หลักไตรลักษณ์ และหลักธรรม เป็นต้น

ค. พระอภิธรรม เป็นคำขยายของสุตตันตะ ซึ่งมาเพิ่มเติมภายหลัง

๒. ปฏิบัติ แปลว่า การเดินไปสู่จุดหมาย หมายถึง การปฏิบัติไปสู่จุดหมาย ประกอบด้วย การปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ

ก. ศีล คือ การปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นระเบียบภายนอก เป็นการพัฒนากาย วาจา เรียกว่า ศีลสิกขา ได้แก่ ทำงานชอบ เจริญชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ

ข. สมาธิ คือ การปฏิบัติให้มีกำลังใจสมบูรณ์เต็มที่ สมาธิเป็นการพัฒนาจิตโดยตรง จิตที่เป็นสมาธิต้องมีคุณสมบัติ ๓ อย่าง ได้แก่ สะอาด ตั้งมั่น ว่องไว เรียกว่า สมาธิสิกขา คือ เพียรพยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ

ค. ปัญหา คือ จิตใจที่เป็นสมาธิถูกนำไปใช้ทำงานเพื่อพัฒนาการ
กระทำให้ถูกต้อง รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เรียกว่า ปัญญาสิกขา ได้แก่ ปัญญาเห็นชอบ และ
คำริชอบ

๓. ปฏิวาธ คือ ผลของการปฏิบัติ

แบ่งออกเป็น มรรค ผล นิพพาน

"มรรค นี้เป็นญาณ คือ ความรู้

ผล นี้เป็นญาณ คือ ความรู้

นิพพาน นี้เป็นญาณ คือ ความสุข ความเย็น ไม่ใช่ญาณ"^๑

มรรคญาณ เป็นสิ่งที่มีมาก่อน คือ เป็นความรู้ชนิดที่ทำลายกิเลสทั้งหลาย
ให้หมดไป เมื่อปัญญาเป็นไปอย่างถูกต้องแล้วก็จะเกิดญาณประเภทนี้

ผลญาณ เมื่อทำลายกิเลสแล้ว ผลของการหมดกิเลส ก็เกิดเป็นความรู้
ในใจ คือ รู้ว่าหมดกิเลสแล้ว

นิพพาน เมื่อทำลายกิเลสแล้ว เกิดเป็นผลที่ทำลายกิเลสได้ จากนั้นก็
เป็นความเย็น ความสุข เรียกว่า นิพพาน อันเป็นสภาพที่พ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจง
ภิกษุทั้งหลายว่า

"ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยาก คือ นิพพาน ไม่มีตัณหา นิพพานนั้นเป็นธรรมจริง
ไม่เห็นได้โดยง่ายเลย ตัณหาอันบุคคลแทงตลอดแล้ว กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้รู้
ผู้เห็นอยู่"^๒

นิพพานนี้เป็นภาวะสูงสุด เป็นการดับกิเลสความทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็น
จุดหมายของคำสอนของพุทธศาสนา

^๑ พุทธทาสภิกขุ, พระธรรม (อบรมภิกษุณีสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๒)
(พระนคร : ธรรมทานมูลนิธิไชยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗.

^๒ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๐๐), ๓๘ : ๒๖๒.

จากที่กล่าวมาแล้ว เราจะเห็นได้ว่า โครงสร้างของพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และมีพระธรรมเป็นส่วนสำคัญที่สุด สิ่งเหล่านี้ช่วยให้เราเข้าใจพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น

๒. การหน้าที่ของพุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกมานานกว่า ๒๕๐๐ ปีแล้ว และได้เผยแพร่เข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๕๐๐ ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นสังคมที่จัดได้ว่าเป็นสังคมแบบเก่า (Tonnie เรียกว่า Gemeinschaft) พุทธศาสนาของสังคมไทยสมัยนั้นก็เช่นเดียวกับศาสนาของสังคมแบบเก่าอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสังคมทั้งหมด เป็นสถาบันสูงสุดสถาบันหนึ่งที่รวมจิตใจของคนในสังคมเดียวกัน และคนในสังคมมีความเชื่อในศาสนาควบคู่ไปกับไสยศาสตร์ ศาสนาไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ทางจิตใจของบุคคลที่มีความเชื่อและศรัทธาในศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นหน่วยสำคัญในการอบรมทางด้านศีลธรรมจรรยา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การควบคุมความประพฤติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ ประเพณี และบรรทัดฐานของสังคม เพื่อมิให้บุคคลทำอะไรตามอำเภอใจ อันอาจนำไปสู่ความไม่สงบเรียบร้อยของสังคม

เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่สังคมแบบใหม่ (Tonnie เรียกว่า Gesellschaft) ศาสนาก็ยังมีหน้าที่เช่นนี้อยู่ บุคคลยังมีความเชื่อในพุทธศาสนาควบคู่ไปกับไสยศาสตร์ แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในสังคมเมือง ความเชื่อในไสยศาสตร์มีแนวโน้มลดลงมากกว่าสังคมชนบท เนื่องจากคนได้รับการศึกษาวิชาการสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งช่วยให้พิจารณาปรากฏการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนได้อย่างมีเหตุผล ไม่หลงงมงายในสิ่งที่เราไม่เห็น ไม่น่าเชื่อว่าเป็นอะไร ตลอดจนความเจริญทางวัตถุต่าง ๆ ได้แพร่หลายเข้ามา ทำให้มนุษย์สามารถหาสิ่งตอบสนองทางจิตใจเมื่อเกิดความทุกข์ได้จากทางอื่น เช่น ไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ดูหนัง ดูละคร ปรึกษาผู้ไกล่เกลี่ยหรือจิตแพทย์ ฯลฯ โดยไม่ต้องหันหน้าเข้าพึ่งศาสนาหรือไสยศาสตร์เลยก็ได้

ถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และมีสิ่งอื่นที่สามารถตอบสนองทางจิตใจของมนุษย์เกิดขึ้นมาหลายอย่าง ซึ่งเป็นส่วนทำให้ความเชื่อในพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม พุทธศาสนาก็ยังมีผู้นับถือกันอยู่ เพราะเป็นสถาบันหนึ่งที่สามารถรวมจิตใจของคนในสังคมไทยให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน และเป็นที่พักทางใจของผู้ที่มีความทุกข์ ที่มีความเชื่อและศรัทธาในศาสนา ตลอดจนพุทธศาสนายังมีการหน้าที่ทำให้เป็นที่นับถือกันอยู่จนทุกวันนี้ คือ

๑. หน้าที่สำคัญของพุทธศาสนา คือ การอบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้คนมีศีลธรรมจรรยาเป็นพลเมืองดีของชาติ และเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมได้อย่างหนึ่ง ดังเช่น คำสอนที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายและนำไปประพฤติปฏิบัติก็มี ศีล ๕ ศีล ๘ หรือที่ยากไปกว่านั้นก็ยังมีหลักโอวาทปาติโมกข์ ที่สอนให้คนงดเว้นการทำชั่วทั้งปวงให้กระทำแต่ความดี และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์^๑ ถ้าคนสามารถประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้แล้ว สังคมก็จะสงบเรียบร้อยไม่มีการประพฤตินิคมกฎหมายบ้านเมือง และจารีตประเพณี

๒. การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม บางครั้งต้องตกอยู่ในสภาวะที่ไม่แน่นอน บางครั้งไม่เข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตของตน ไม่รู้ว่าตนเกิดมาทำไม ตายแล้วจะไปไหน เมื่อเกิดความทุกข์ไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร ความคิดเช่นนี้ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมความเชื่อเพื่อบำรุงจิตใจ เมื่อได้รับความทุกข์เดือดร้อน ความเสทือนใจอย่างแรง หรือหวั่นวิตก มนุษย์จึงคิดถึงศาสนา ฉะนั้น ศาสนาจึงเป็นเครื่องตอบปัญหาข้อข้องใจของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ดังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สามารถตอบปัญหาความไม่รู้ของมนุษย์ได้ เช่น หลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรมที่สอนให้คนเข้าใจว่า เหตุการณ์

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๓-๓๑๔.

ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์นี้เกี่ยวเนื่องมาจากเหตุ คือ การกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น มิได้เกิดจากความบังเอิญหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นเมื่อมนุษย์ทำกรรมสิ่งไรไว้ ไม่ว่าจะ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว กรรมนั้นก็จะต้องสนองซึ่งอาจจะปรากฏผลในปัจจุบันหรือในอนาคตก็ได้ แล้วแต่ความหนักเบาของกรรมที่ทำไว้ กรรมจะหมดได้เมื่อสามารถดับกิเลส และความเศร้าหมองทั้งปวงจนหมด หรือคำสอนเรื่องอริยสัจ ๔ ที่สอนให้รู้ว่า ทุกข์นั้นเป็นเช่นไร และสาเหตุที่คนเรามีความทุกข์นั้นเกิดมาจากอะไร พระพุทธเจ้าทรงค้นพบการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งเรียกว่า นิโรธ หรือ นิพพาน ด้วยวิธีการปฏิบัติ เพื่อดับทุกข์ ที่เรียกว่า มรรค ซึ่งมีข้อปฏิบัติ ๘ ประการ ดังรายละเอียดในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๓๐ หน้า ๖๗๔ - ๖๗๗

คำสอนของพระพุทธเจ้าเหล่านี้ จะเป็นส่วนหนึ่งที่ตอบปัญหาความไม่รู้ของมนุษย์ ตลอดจนชี้ให้มนุษย์ใคร่ตรงแก้ปัญหาเมื่อได้รับความทุกข์เสียดใจ

๓. พุทธศาสนาทำให้คนในสังคมยอมรับบรรทัดฐาน (Norms) หรือปฏิบัติ ตามข้อกำหนดของบรรทัดฐาน โดยเฉพาะเมื่อบรรทัดฐานเกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์ไม่มีความรู้แน่นอนว่า อะไรเป็นอะไร ศาสนาจะมีบทบาทในการสอนให้เราเข้าใจว่าอะไร เป็นอะไร และยังมีส่วนกำหนดแบบแผนของสังคม ให้สังคมเป็นระเบียบและมีความมั่นคง ตลอดจนมีการกำหนดกฎเกณฑ์แบ่งหน้าที่กันและกัน เช่น วินัยของสงฆ์ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นระเบียบแบบแผนที่ดี วินัยนี้จะทำให้พระสงฆ์ด้วยกันเอง และพระสงฆ์กับคฤหัสถ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย รู้หน้าที่ของกันและกัน นอกจากนั้นก็ยังมีข้อกำหนดหน้าที่ของบิดามารดา บุตร ภรรยา สามี เป็นต้น

๔. พิธีกรรมของพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการเพิ่มความเชื่อมั่นของบุคคลในบรรทัดฐาน เป็นการสร้างบรรยากาศของความสำคัญ ความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความเลื่อมใสในศาสนายิ่งขึ้น นอกจากนี้พิธีกรรมทางศาสนายังทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงช่วยรักษาขวัญของมนุษย์และจะทำให้เกิดความสม่ำเสมอ ความมีระเบียบ สามารถรักษาสถานภาพเดิมของสังคมเอาไว้ได้ ตลอดจนทำให้ผู้มีความเชื่อร่วมกันประพฤติปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เป็นโอกาสที่สังคมได้มีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมมนุษย์

ดังนั้น เมื่อพิจารณาการหน้าที่ของพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาแล้ว เราจะเห็นได้ว่า ในสังคมปัจจุบันนี้ ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ก้าวเข้าสู่ชีวิตในสังคมอย่างมาก คนต้องรับผิดชอบต่อตัวเองมากขึ้น ต้องชวนชวายเป็นปรับปรุงตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ ตลอดจนต้องแข่งขันกับผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดของตน ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนเกิดความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิตหรือมีความทุกข์ที่แก้ไม่ตก ศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่จะช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนเหล่านี้ได้ โดยเฉพาะคนที่เลื่อมใสศาสนาอย่างแท้จริง และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ศาสนาจะช่วยเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมมิให้ประพฤติชั่ว ออกนอกจูนอกทางที่ผิดกฎหมาย จาริตประเพณีหรือบรรทัดฐาน เป็นการช่วยให้สังคมสงบเรียบร้อยได้

๓. โครงสร้างของสังคมไทยกับพุทธศาสนา

การศึกษาศาสนาทางด้านสังคมวิทยานั้น มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับโครงสร้างของสังคม ซึ่งทั้ง ๒ มีส่วนประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญที่มีผลต่อแนวความคิด ค่านิยม ที่กำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม พฤติกรรมที่แสดงออกมานี้อาจจะได้รับอิทธิพลจากส่วนประกอบทางศาสนาและโครงสร้างทางสังคมเท่า ๆ กัน หรือส่วนประกอบทางโครงสร้างทางสังคมอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าคำสอนและความเชื่อถือหรือการนับถือศาสนา และในทางกลับกัน ศาสนาก็อาจมีอิทธิพลมากกว่าโครงสร้างทางสังคมก็ได้ ฉะนั้น การศึกษาโดยมองเฉพาะปัจจัยทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ศาสนา การศึกษา ฯลฯ เพียงอันใดอันหนึ่ง จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจผิดได้ง่าย การศึกษาทางสังคมศาสตร์สมัยใหม่จึงศึกษาปรากฏการณ์ที่มาจากปัจจัยหรือสาเหตุหลาย ๆ อย่าง เมื่อรวมกันแล้วจะทำให้เกิดปรากฏการณ์นั้นขึ้น

โครงสร้างสังคมไทยมี ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ โครงสร้างสังคมเมือง และโครงสร้างสังคมชนบท ซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา การจัดระเบียบทางสังคม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะประกอบเป็นโครงสร้างสังคมไทยในที่นี้จะได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนา และโครงสร้างสังคมไทยโดยไม่แยกเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบท จะกล่าวรวม ๆ กันไป

ในทางสังคมวิทยาจัดว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุด และมีความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มมากที่สุด เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ขั้นมูลฐาน (Primary Relation) ครอบครัวมีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้แก่สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมได้มอบหมายให้ครอบครัวทำการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต มีสุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงสมบูรณ์ ตลอดจนอบรมให้เด็กรู้และปฏิบัติตามระเบียบประเพณีต่าง ๆ ตามที่บิดามารดาได้กระทำมา ครอบครัวจึงเป็นสถาบันแห่งแรก ที่เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้บทบาทวัฒนธรรม บรรทัดฐานและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ของสังคมที่ตนอยู่ เป็นส่วนทำให้เด็กเหล่านั้นเป็นพลเมืองดี สามารถอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

สำหรับสังคมไทย ครอบครัวของคนไทยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว หรือเรียกครอบครัวศูนย์กลาง^๑ (Nuclear family) ปกติมีพ่อ แม่ ลูก หรือบางทีก็มีพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย ถ้าลูกแต่งงานก็มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้พ่อแม่ในละแวกเดียวกัน ทุกคนในครอบครัวมีความผูกพันทางสายโลหิต มีความรักใคร่และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเคารพนับถือตามระดับอาวุโส เด็กเกิดใหม่จะมีความสำคัญสำหรับสมาชิกในครอบครัว มีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีนิยมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น พิธีโกนผมไฟ โกนจุก วันเกิด ก็มีการทำพิธีทางพุทธศาสนา อาทิ ตักบาตร เลี้ยงพระ ฯลฯ เพื่อให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข และเจริญก้าวหน้าในชีวิต นับตั้งแต่แรกเกิด เด็กได้สัมผัสพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีนิยมบางอย่าง เด็กจะได้รับการถ่ายทอดศาสนาคำการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว เมื่อได้เห็นผู้ใหญ่ที่แวดล้อมตนอยู่ทำอย่างไร ประพฤติอย่างไร เด็กก็เอาอย่างบ้าง เป็นการเรียนรู้โดยไม่รู้สึกรู้สึกรู้ หรือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเอง นอกจากนี้เด็กจะได้รับการถ่ายทอดความรู้และความเชื่อในพุทธศาสนาจากบิดามารดาโดยการสั่งสอน อันนี้เป็นการเรียนรู้โดยรู้สึกรู้สึกรู้ ดังนั้นครอบครัวจึงมีอิทธิพลสำหรับเด็กมาก ครอบครัวใด

^๑ ประเสริฐ แยมกสินพูน, "ครอบครัวในสังคมไทย" (แผนกตำราและคำบรรยาย รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔) หน้า ๕.

พ่อแม่นับถือศาสนาพุทธ เด็กก็จะนับถือศาสนาพุทธด้วย ซึ่งการนับถือนี้อาจจะมีไข่นับถือด้วย
ความเชื่อและศรัทธาของตนเอง แต่นับถืออันเนื่องมาจากได้รับถ่ายทอดจากบิดามารดา

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่สั่งมาอย่างหนึ่งที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาและเก็บสะสมรวบรวม
ไว้เป็นสมบัติร่วมกันของสังคม ศาสนาจะเจริญงอกงามและคงอยู่ได้ก็ต้องมีการถ่ายทอด
(socialization process) และสืบต่อไว้ทุกรุ่นทุกอายุทั้งทางตรงและทางอ้อม การ
ถ่ายทอดนี้มีไข่นับถืออยู่กับครอบครัวเท่านั้น ยังต้องขึ้นอยู่กับเรื่องการศึกษาของเยาวชนในสังคม
หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเข้าใจในศาสนาจะต้องอาศัยการศึกษาเข้าช่วย ในปัจจุบันนี้
สถาบันต่าง ๆ ได้ทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาให้คนในสังคมได้รู้ได้เข้าใจคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง ดังเช่น สถาบันศาสนามีหน้าที่โดยตรงในการดำรงพุทธศาสนาให้
ยืนยงคงอยู่ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนา และมีสถาบัน
การศึกษา เช่น โรงเรียนให้การศึกษแก่เยาวชนเกี่ยวกับพุทธศาสนา เบื้องต้น นอกจากนั้น
คนในสังคมจะได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็ด้วยการอ่านหนังสือและเผยแพร่ของสื่อสาร
มวลชนต่าง ๆ เมื่อเด็กได้รับการถ่ายทอดพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงมีประสพ-
การณ์ต่อพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เกิดมีทัศนคติต่อพุทธศาสนาได้ อันอาจจะออกมาใน
รูปขององค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Component) เป็นความรู้สึกที่มีต่อพุทธศาสนา
เช่น รู้สึกชอบไม่ชอบ เราจะรู้ได้จากการแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง หรือออกมาในรูปของ
ความคิด (Cognitive Component) คือความคิดต่อพุทธศาสนาในแง่ดีและไม่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับ
ค่านิยมที่เด็กกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ในใจ เราจะทราบความคิดนี้ได้จากสิ่ง
ที่เขาพูด หรือสิ่งที่เขาเขียน นอกจากนี้ทัศนคติของเด็กจะดูได้จากองค์ประกอบทางพฤติกรรม
คือ การปฏิบัติต่อพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติทางศาสนา ที่เป็นไปตามความรู้สึกและความคิด
ที่มีอยู่

สำหรับการถ่ายทอดนี้ เราสามารถแบ่งลักษณะของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดได้ ๓
ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑. ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับพุทธศาสนาดังแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ มีความสนใจและเรียนรู้จนสามารถเข้าใจพุทธศาสนาได้ดี ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาพุทธศาสนาด้วยตนเอง พวกนี้อาจจะบวชเป็นพระโดยไม่สึก

๒. พวกที่ได้รับการถ่ายทอด สนใจบ้าง ไม่สนใจบ้าง หรือเข้าใจบางส่วน แต่ยังมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอยู่ จะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา ในฐานะที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และบิดามารดาก็เคารพนับถือกันสืบต่อมา คนไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในพวกนี้

๓. ได้รับความถ่ายทอดพุทธศาสนา แต่ไม่สนใจพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ไม่เห็นความสำคัญของศาสนา หรือไม่เห็นด้วยกับคำสอนของศาสนา พวกนี้มักนับถือศาสนาตามบรรพบุรุษของตัวโดยไม่รู้ว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างไร คืออะไร และก็มีบางพวกที่ไม่เลื่อมใสในพุทธศาสนาเลย

ผู้ถ่ายทอดและผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดพุทธศาสนา มีส่วนช่วยสืบพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป แม้มีโช่งหน้าที่โดยตรงเช่นพระสงฆ์ก็ตาม , เมื่อมีการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะนับถือศาสนาอะไร ในลักษณะใด มีทัศนคติต่อพุทธศาสนาอย่างไร และมีการปฏิบัติศาสนกิจแค่ไหน เป็นเรื่องที่จะต้องจะศึกษาต่อไป โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง คนได้รับการศึกษาในด้านวิชาการสมัยมากขึ้น ความเจริญทางวัตถุได้แพร่หลายเข้ามามาก จนเป็นที่กล่าวกันว่าความเชื่อ ความศรัทธา ตลอดจนทัศนคติต่อพุทธศาสนาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางไม่ดี ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาริวิจัยสนามโดยกำหนดนักศึกษาระรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการศึกษาในด้านวิชาการสมัยใหม่ เป็นประชากรตัวอย่าง เพื่อศึกษาหาข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวต่อไป

๔. พุทธศาสนากับนักศึกษาระรมศาสตร์

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มีโครงสร้าง คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ส่วนที่สำคัญในปัจจุบันก็คือ พระธรรม ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้สืบศาสนาและเผยแผ่พุทธศาสนา นอกจากพระสงฆ์แล้วก็มีผู้มีความรู้อื่น ๆ ทำการถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยมีผู้รับการถ่ายทอด และยอมรับนับถือกันมาจนทุกวันนี้

นักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ตัวอย่าง จำนวน ๑๕๔ คน ถูกกำหนดให้เป็นตัวอย่าง ประชากรในการสำรวจข้อมูลเพื่อศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ที่มีต่อพุทธศาสนา และพระสงฆ์ นักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังปรากฏในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ ศาสนาที่นักศึกษาระบบศาสนศรัทธา

ศาสนาที่นักศึกษานับถือ	นักศึกษาทั้งหมด
พุทธ	๙๓.๘
คริสต์	๔.๑
อิสลาม	๑.๖
ไม่ถือศาสนา	๐.๕
รวม	๑๐๐.๐ (๑๕๔)

ข้อมูลที่ปรากฏนักศึกษาดังกล่าวทั้งหมด ๑๕๔ คน นับถือศาสนาพุทธร้อยละ ๙๓.๘ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๔.๑ ศาสนาอิสลามร้อยละ ๑.๖ และไม่ถือศาสนา แทบจะไม่มีเลย คือ ร้อยละ ๐.๕ แสดงว่านักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็น ศาสนาประจำชาติอยู่ การศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ จึง เป็นทัศนคติของนักศึกษานับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และนับถือศาสนาอื่นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ตามแนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติของ Secord, Backman และ Charles R. Foster ผู้ที่มีทัศนคติต่อสิ่งใด บุคคลนั้นจะต้องได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมหลายอย่าง นับตั้งแต่การรับฟังข่าวสารจากภายนอก การเรียนรู้และการจดจำสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาผสมผสานกันจนเกิดเป็นทัศนคติขึ้นในรูปของนามธรรม จับต้องหรือมองเห็นไม่ได้ แต่จะทราบ ทัศนคติได้โดยการอ่านข้อความที่เขาเขียน ฟังถ้อยคำที่เขาพูด พร้อมทั้งสังเกตกิริยาท่าทางที่เขาแสดงออก การทราบทัศนคติของบุคคลช่วยให้เราคาดสถานการณ์อนาคตเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลได้ด้วย

ดังนั้น การศึกษาเพื่อหาทัศนคติของนักศึกษาระบบสองปีต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ (ในส่วนนี้จะกล่าวแต่พุทธศาสนาก่อน) จึงได้มาจากข้อความที่นักศึกษาตอบในแบบสอบถามที่กำหนดคำถามไว้ให้ และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ แล้วนำมาจัดเป็นขั้นตอน เป็นองค์ประกอบในการศึกษาทัศนคติต่อไป เช่น เรื่องเกี่ยวกับลักษณะการนับถือพุทธศาสนา ความเข้าใจในหลักการ และการปฏิบัติศาสนกิจของนักศึกษา เป็นต้น

๔.๑ ลักษณะการนับถือพุทธศาสนาของนักศึกษาระบบสองปี

ตารางที่ ๒ ความคิดเห็นของนักศึกษาระบบสองปีต่อการนับถือพุทธศาสนาของคนไทยหรือของนักศึกษาเอง

การนับถือพุทธศาสนา	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. ในภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเชื่อและความศรัทธาของคนต่อพุทธศาสนาลดน้อยลง	๒๔.๘	๔๙.๕	๑๕.๙	๘.๓	๑.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๒. การนับถือพุทธศาสนาของคนไทยเป็นการสืบทอดตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส	๑๗.๕	๔๕.๕	๒๑.๗	๑๕.๕	๑.๐	๑๐๐ (๑๙๕)
๓. การนับถือพุทธศาสนาเป็นเพียงประเพณีนิยมเท่านั้น	๓.๖	๓๕.๖	๒๘.๙	๓๐.๕	๑.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๔. นักศึกษาสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยไม่จำเป็นต้องนับถือศาสนา	๗.๗	๒๒.๒	๓๐.๙	๒๖.๓	๑๒.๙	๑๐๐ (๑๙๕)

ในภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้า นักศึกษานับถือศาสนาพุทธร้อยละ ๙๓.๕ แร่ นักศึกษากลับมีความเห็นว่าในภาวะเช่นนี้ ความเชื่อและความศรัทธาต่อพุทธศาสนาลดน้อยลง คือเห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วย รวมร้อยละ ๗๔.๓ นอกจากนี้ยังมีความเห็นด้วยอย่างยิ่ง และ

เห็นด้วยรวมร้อยละ ๖๒.๕ ว่าการนับถือพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส สำหรับความเห็นที่ว่า การนับถือพุทธศาสนาเป็นเพียงประเพณีนิยมเท่านั้น นักศึกษาเห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยรวมกันไม่มากนัก คือ ร้อยละ ๓๕.๒ และมีพวกที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และไม่เห็นด้วยรวมกันร้อยละ ๓๑.๔

ถึงแม้ว่านักศึกษาระรมศาสตร์ จะมีความคิดเห็นว่า การนับถือพุทธศาสนา เป็นการนับถือโดยการสืบทอดตามบรรพบุรุษ ไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสก็ตาม นักศึกษาก็ยังมีความเห็นว่าการดำเนินชีวิตประจำวันของนักศึกษาเองควรมีการนับถือศาสนาประกอบไปด้วย คือ นักศึกษาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และไม่เห็นด้วยมากกว่าเห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย ร้อยละ ๔.๓ ที่ว่านักศึกษาสามารถดำเนินชีวิตประจำวันโดยไม่จำเป็นต้องนับถือศาสนา หรือไม่ต้งนับถือศาสนา

ฉะนั้น สรุปได้ว่า นักศึกษาระรมศาสตร์ส่วนใหญ่ เห็นว่าในภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้า ในด้านวิทยาการสมัยใหม่ คนจะมีความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาลดน้อยลง การนับถือพุทธศาสนา จึงเป็นไปในรูปของการสืบทอดตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเอง และก็มีบางกลุ่มที่คิดว่าการนับถือพุทธศาสนาเป็นเพียงประเพณีนิยมเท่านั้น อย่างไรก็ตามถึงแม้นักศึกษาจะไม่ได้นับถือพุทธศาสนาด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ก็ยังมีนักศึกษาที่เห็นว่าการดำเนินชีวิตประจำวันควรมีการนับถือศาสนาด้วย

๔.๒ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาของนักศึกษาระรมศาสตร์

ตารางที่ ๓ ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาให้แก่ศึกษาระรมศาสตร์

ผู้ถ่ายทอดความรู้	นักศึกษาทั้งหมด
๑. จากการสั่งสอนของพระ	๗.๒
๒. จากการสั่งสอนของครู	๕๓.๑
๓. จากการสั่งสอนของบิดามารดาหรือญาติ	๔.๘
๔. เรียนรู้ด้วยตนเอง	๒๘.๙
รวม	๑๐๐.๐ (๑๘๔)

การนับถือพุทธศาสนาของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ เป็นการนับถือตามบรรพบุรุษที่
นับถือกันสืบต่อ ๆ กันมา บุตรนับถือศาสนาตามบิดามารดาของตน ส่วนความรู้ความเข้าใจ
ในพุทธศาสนา ส่วนใหญ่แล้วนักศึกษาจะได้รับจากการสั่งสอนของครู ดังปรากฏในตารางที่ ๓
นักศึกษาส่วนใหญ่ได้รับความรู้ทางพุทธศาสนาจากครู ร้อยละ ๔๓.๑ นอกจากนั้นเรียนรู้
ด้วยตัวเองร้อยละ ๒๔.๕ ส่วนการได้รับความรู้จากบิดามารดาและพระ เป็นอันดับรอง
ลงมาตามลำดับ คือ ร้อยละ ๔.๘ และ ๗.๒ เท่านั้น

ดังนั้น นักศึกษาจึงได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาจากโรงเรียนมากที่สุด โดย
ครูเป็นผู้ทำการสั่งสอน ครูจะสั่งสอนให้นักเรียนทราบและเข้าใจพุทธศาสนา โดยมีหลักสูตร
สอนในวิชาศีลธรรม ที่เริ่มต้นวางพื้นฐานด้วยการสอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปสู่เรื่องยาก ๆ
เช่น เริ่มจากพุทธประวัติ ประเพณีทางพุทธศาสนา ศีล ๕ ศีล ๘ พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น
เรื่องเหล่านี้เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติที่คนทั่วไปสามารถ เข้าใจได้ง่าย. เป็นส่วนที่เรียกว่า
"ปฏิบัติ" (กล่าวมาแล้วหน้า ๒๒) ส่วนหลักคำสอนที่ยากขึ้นไป เช่น เรื่องกรรม อริยสัจ ๔
โอวาทปาติโมกข์ หลักไตรลักษณ์ จะมีการสอนให้รู้พอเป็นสังเขป ถ้าต้องการจะรู้ให้ลึกซึ้ง
ต้องทำการศึกษาย่างละเอียดต่อไป และในที่นี้จะอธิบายหลักธรรมพอเข้าใจ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ หลักโอวาทปาติโมกข์

หลักโอวาทปาติโมกข์ เป็นแก่นของพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้า
ทรงสั่งสอนแก่ประชาชนให้รู้ริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ มีหลักสำคัญ ๓
ประการ คือ

- ก. การงดเว้นทำบาปอกุศล คือ การไม่ทำชั่วทั้งปวง
- ข. การประกอบแต่บุญกุศล คือ การกระทำความดีให้เต็มที่
ครบถ้วน
- ค. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากอาสวกิเลสหรือ
ความเศร้าหมองโดยประการทั้งปวง

๔.๒.๒ หลักอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักหนึ่งของพุทธศาสนา ซึ่ง
จำแนกออกเป็น ๔ ประการ คือ

- ก. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
- ข. สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์
- ค. นิโรธหรือ นิพพาน คือ การดับตัดหาเสียให้สิ้น
- ง. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ แบ่งเป็น ๘
ประการ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ
ทำการทำงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ เพียรพยายามชอบ
ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ

พระไตรปิฎกได้มีการกล่าวไว้ว่า ผู้ปฏิบัติตามมรรค ๘ จะบรรลุถึงอมตธรรม คือ ธรรมะที่ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย บรรลุถึงบรมสุข ปราศจากทุกข์ทั้งปวง ดังข้อความในพระสูตรว่า

"เมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็น้อมไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพานอันนั้นเหมือนกัน"

๔.๒.๓ หลักไตรลักษณ์

หลักไตรลักษณ์เป็นหลักความจริง ๓ ประการ ที่มีอยู่คู่กับโลก คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

- ก. อนิจจัง คือ ความเป็นของไม่เที่ยง สิ่งทั้งปวงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจดำรงอยู่ช้านิรันดร์
- ข. ทุกขัง แปลว่า เป็นทุกข์ หมายถึงสิ่งทั้งปวงทั้งหลายมีลักษณะเป็นทุกข์
- ค. อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่ตัวตนที่เป็นสังขารและไม่ใช่สังขาร ไม่มีลักษณะหรือความหมายว่าเป็นตัวเป็นตน

^๑กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐), ๒๙ : ๘๓.

หลักไตรลักษณ์นี้ สอนให้คนไม่ยึดมั่นในตัวตน อันเป็นเหตุให้เกิดหังการ (ความถือว่าเรา) มนังการ (ความถือว่าของเรา) และสอนไม่ให้ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว

๔.๒.๔ หลักกรรม

หลักกรรมหรือที่รู้จักกันว่า กฎแห่งกรรม ก็คือ กฎแห่งเหตุ และผลหรือที่เราเข้าใจว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พุทธศาสนาถือว่าโลกย่อมเป็นไปตามกรรม คือ การกระทำย่อมจำแนกหรือแยกประเภทให้มนุษย์และสัตว์ดีเลวต่าง ๆ กัน ตลอดทั้งเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์ พุทธศาสนาว่ามีเหตุเกี่ยวเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ดังแสดงหลักกรรมไว้ดังนี้

"บุคคลทำกรรมใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น"^๑

หลักธรรมทั้ง ๔ นี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นหัวใจของศาสนาพุทธ ซึ่งได้มีการสอนตามโรงเรียนด้วย ผู้วิจัยจึงได้ทำการสำรวจความเข้าใจของนักศึกษาระบบสามปีในหลักธรรม โดยถามว่า นักศึกษาคิดว่าตัวเองเข้าใจหลักธรรมมากน้อยเท่าใดในลักษณะ self-perception ดังปรากฏในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ความเข้าใจในหลักธรรมของพุทธศาสนาของนักศึกษาระบบสามปี

หลักธรรม	ความเข้าใจ			
	เข้าใจดี	พอเข้าใจ	ไม่เข้าใจ	รวม
๑. โอวาทปาติโมกข์	๑๘.๐	๗๔.๓	๖.๗	๑๐๐ (๑๙๔)
๒. หลักอริยสัจ ๔	๒๐.๑	๗๔.๒	๕.๗	๑๐๐ (๑๙๔)
๓. หลักไตรลักษณ์	๑๑.๔	๗๒.๗	๑๕.๙	๑๐๐ (๑๙๔)
๔. กฎแห่งกรรม	๔๑.๒	๕๒.๖	๖.๒	๑๐๐ (๑๙๔)

นักศึกษาล้วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่ไม่มีหลักคำสอนที่บังคับให้คนเชื่อหรือปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด แต่มีหลักคำสอนที่ทำให้คนเชื่อและศรัทธาโดยการพิสูจน์ด้วยตนเอง เช่น หลักโอวาทปาติโมกข์ หลักอริยสัจ ๔ หลักไตรลักษณ์ หลักกรรม ตามข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษามีความเข้าใจในหลักธรรมนี้พอสมควร คือนักศึกษาพอเข้าใจในหลักโอวาทปาติโมกข์ ร้อยละ ๗๔.๓ หลักอริยสัจ ๔ พอเข้าใจ ร้อยละ ๗๔.๒ หลักไตรลักษณ์ ร้อยละ ๗๒.๗ และกฎแห่งกรรม ร้อยละ ๕๒.๖ หลักธรรมทั้ง ๔ มีการสอนในโรงเรียนพอสังเขป การที่นักศึกษาคือจะเข้าใจดีในหลักธรรมดังกล่าวได้ จะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมหรือได้รับความรู้เพิ่มเติม จากบุคคลอื่นด้วย เช่น จากบิดามารดา พระ หรือเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังปรากฏในตารางที่ ๓ ที่กล่าวมาแล้ว สำหรับกฎแห่งกรรม นักศึกษามีความเข้าใจดีมากกว่าหลักธรรมอื่น คือ เข้าใจดีถึงร้อยละ ๔๑.๒ แสดงว่าหลักกรรมนี้เป็นที่รู้จักกันของคนทั่วไป อาจจะเนื่องมาจากผู้ใหญ่มักจะมีสอนเด็กอยู่บ่อยครั้ง เช่น ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว จนเด็กจำได้ขึ้นใจและเข้าใจมากกว่าหลักธรรมอื่น

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอริยสัจ ๔ มีจุดหมายอยู่ที่ "นิพพาน" ซึ่งเป็นภาวะที่เรียกว่า โลกุตระธรรมอันเป็นสภาพที่ดับโลกียวิสัยโดยสิ้นเชิง หรือกล่าวง่าย ๆ ว่านิพพาน เป็นภาวะปราศกิเลสตัดหาความเศร้าหมอง และสูญสิ้นซึ่งความทุกข์ทั้งปวง นิพพานจึงมีลักษณะเป็นสัจญ์ลักษณะที่เป็นนามธรรม ที่สามารถเข้าใจได้ยาก แต่ละบุคคลจะเข้าใจนิพพานไปคนละอย่างตามประสบการณ์ที่ตนได้เรียนรู้มา ดังปรากฏในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๕ หัสนคติของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ต่อนิพพาน

ทัศนคติต่อนิพพาน	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. นิพพานเป็นภาวะที่ปราศจากกิเลสและเรื่อง เศร้าหมองที่ทุกคนเฝ้ามอง	๔.๓	๒๓.๗	๕๑.๐	๑๒.๔	๓.๑	๑๐๐ (๑๙๔)
๒. การปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้า จะ ช่วยให้คนเราไปถึงนิพพานได้(นิพพานใน ความหมายตายแล้วไม่เกิดอีก)	๔.๑	๑๒.๔	๖๔.๔	๑๓.๔	๔.๒	๑๐๐ (๑๙๔)
๓. นิพพานเป็น เรื่องไร้สาระไม่สามารถทำให้ เป็นจริงได้	๓.๖	๑๓.๔	๕๕.๒	๒๐.๑	๗.๗	๑๐๐ (๑๙๔)
๔. นิพพานเป็น เรื่องที่สร้างขึ้นเพื่อจูงใจ ให้คนทำดีเท่านั้น	๔.๑	๒๑.๗	๔๔.๔	๒๐.๖	๗.๗	๑๐๐ (๑๙๔)

นักศึกษาส่วนใหญ่มีความไม่แน่ใจว่านิพพาน คืออะไร เป็นอย่างไร หรือปฏิบัติ
ตามหลักธรรมแล้วจะได้ผลอย่างไร ข้อมูลที่ได้ นักศึกษามีความไม่แน่ใจถึงร้อยละ ๖๔.๔
ว่า การปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้าจะช่วยให้คนเราไปถึงนิพพานได้ (นิพพานในความ
หมายตายแล้วไม่เกิดอีก) และนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ก็ไม่มี ความแน่ใจในทุก ๆ แง่ของนิพพาน
ว่าเป็นอย่างไร คือ ไม่แน่ใจว่านิพพานเป็นภาวะปราศจากกิเลสและเรื่องเศร้าหมอง
ร้อยละ ๕๑.๐ เป็นเรื่องไร้สาระ ร้อยละ ๕๕.๒ และเป็น เรื่องที่สร้างขึ้นเพื่อจูงใจให้คน
ทำดีเท่านั้น ร้อยละ ๔๔.๔ แต่ก็มีผู้ที่แสดงความเห็นด้วยว่า นิพพานเป็นภาวะที่ปราศจากกิเลส
และเรื่องเศร้าหมอง ร้อยละ ๒๓.๗ ซึ่งมากกว่าเห็นว่า นิพพานเป็น เรื่องที่สร้างขึ้นเพื่อ
จูงใจให้คนทำดี หรือนิพพานเป็นการตายแล้วไม่เกิดอีก หรือเป็น เรื่องไร้สาระไม่สามารถ
ทำให้เป็นจริงได้

ข้อมูล que แสดงถึงควมไม่แนใจในเรองนิพพาน แสดงว่านักศึกษามีควมไม่เข้าใจในนิพพานอยู่มาก เนื่องจากนิพพานเป็นธรรมชาติแห่งการดับโลกียวิสัย หรือการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ดังนั้นการใช้ควมรู้ ความเข้าใจทางโลกมาคาดคะเนว่า นิพพานมีลักษณะอย่างไรนั้น ย่อมทำได้ยาก ทางที่จะรู้นิพพานได้ ก็คือ การปฏิบัติธรรมอย่างอริยมรรค ๘ ให้สมบุรณ์จนยกระดับจิตของตนให้พ้นโลกียวิสัยได้เมื่อไร เมื่อนั้นย่อมประสบนิพพานด้วยตนเอง ซึ่งทางพุทธศาสนาทราบที่ว่ามนุษย์เราไปถึงนิพพานไม่ได้ทุกคน เพราะมีหลักธรรม และพระวินัยมากมายที่ต้องยึดถือปฏิบัติ สำหรับผู้ที่ต้องการควมสงบควมสุขโดยไม่ถึงขั้นนิพพาน ผู้นั้นสามารถปฏิบัติธรรมในระดับโลกียธรรมได้ เช่น ปฏิบัติตามศีล ๕ ศีล ๘ และสมาธิวิปัสสนา เป็นการฝึกบังคับใจตัวเอง ขจัดสิ่งสกปรกและดับกิเลสบางส่วนได้

๔.๓ การนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

พุทธศาสนามีหลักธรรมที่อธิบายความจริงของชีวิตด้วยเหตุและผล ดังเช่นอริยสัจ ๔ แสดงเหตุแห่งทุกข์ และผล รวมทั้งวิธีปฏิบัติให้พ้นทุกข์ หรือกฎแห่งกรรม ที่ว่าการกระทำมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย หลักโอวาทปาติโมกข์ที่สอนให้คนกระทำแต่ความดี ละเว้นควมชั่วทั้งปวง หลักธรรมในศาสนาพุทธเหล่านี้สามารถนำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ หากคนเข้าใจควมหมายที่แท้จริงของศาสนา ตามข้อเท็จจริงแล้ว คนทั่วไปไม่สามารถจะไปถึงนิพพานได้ เพราะต้องปฏิบัติธรรมขั้นสูงสุดมากมาย แต่ผลของการปฏิบัติธรรมอย่างง่าย ๆ ก็คือ ทำให้คนประพฤดีดี ละเว้นควมชั่ว ทำจิตใจให้สงบ มีเหตุมีผลในการแก้ปัญหาอันเกิดจากควมทุกข์ทั้งปวง หรือฝึกบังคับจิตใจตัวเองเพื่อขจัดกิเลส จากการถามควมคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับผลการปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา นักศึกษามีควมเห็นดังปรากฏในตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ ความคิดเห็นของนักศึกษาระบบศรต่อผลการปฏิบัติตามหลัก-
ธรรมในพุทธศาสนา

ผลการปฏิบัติตามหลักธรรมใน พุทธศาสนา	ความคิดเห็นของนักศึกษา				รวม
	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ได้ประพฤติตาม เพราะไม่เลื่อมใส	ไม่แน่ใจไม่ มีกฎเกณฑ์	
๑. ทำให้ประพฤดีดี เว้นความชั่ว ทำให้ชีวิตสุข สมบูรณ์	๗๓.๒	๑๙.๖	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๒. เป็นเรื่องเกี่ยวกับกรรม เช่น ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว เป็นแนวทางให้ทำกรรมดี กรรมดีที่ทำไว้จะช่วยให้เราได้ในภายหลังไม่มาก ก็น้อย	๓.๑	๘๙.๗	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๓. มีผลทางค่านิยมใจ ทำให้จิตใจมองใส ปลอดโปร่ง สงบ สบายใจ และสามารถ ควบคุมอารมณ์ได้	๑๐.๘	๘๒.๐	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๔. ประพฤติปฏิบัติโดยใช้หลักเหตุผล และตาม กฎเกณฑ์ของสังคม	๓.๑	๘๙.๗	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๕. มีชีวิตอยู่ด้วยความรู้แจ้งเห็นจริง	๐.๕	๙๒.๓	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๖. ไปถึงนิพพานได้	๑.๖	๙๑.๒	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)
๗. เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและให้คนอยู่ร่วมกันโดยสงบ	๒.๑	๙๐.๗	๔.๖	๒.๖	๑๐๐ (๑๙๔)

ตามข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็น เกี่ยวกับผลปฏิบัติตามหลักธรรม
 ในพุทธศาสนาว่า เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมแล้ว จะทำให้ประพฤติดี เว้นความชั่ว อันทำให้
 ชีวิตสุขสมบูรณ์ ร้อยละ ๗๓.๒ และเห็นว่าเมื่อประ-
 พุธิตตามหลักธรรมจะมีผลทางด้านจิตใจ ทำให้จิตใจผ่องใสปลอดโปร่ง สงบ สบายใจและ
 สามารถควบคุมอารมณ์ได้ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนความคิดที่ว่าประพฤดิแล้ว ทำให้ชีวิตอยู่ด้วย
 ความรู้แจ้งเห็นจริง เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้คนอยู่ร่วมกันโดยสงบ นำมาประพฤดิโดยใช้หลัก
 เหตุผลหรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับกรรม นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ตามข้อเท็จจริงสิ่ง
 เหล่านี้มีใช้จุดหมายของการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพุทธศาสนา จุดหมายที่แท้จริงอยู่ที่
 นิพพาน ซึ่งนักศึกษาก็ไม่เห็นด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากนักศึกษาไม่เข้าใจว่านิพพานเป็น
 อย่างไร (ตามตารางที่ ๔) เพราะเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก ฉะนั้น ผลของการปฏิบัติธรรม
 อย่างที่เข้าใจง่าย ๆ ในทางที่ปฏิบัติได้ก็คือ ทำให้ประพฤดิแต่ความดี ละเว้นความชั่ว
 อันเป็นคำสั่งสอนที่เป็นสากลเหมือนกับศาสนาทุกศาสนาในโลก นักศึกษาส่วนใหญ่จึงมีความ
 เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักธรรมแล้ว จะได้ผลเช่นนี้ เพราะเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายกว่า
 ใช้อื่น และสามารถนำมาสั่งสอนเพื่อให้คนทั่วไปนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตารางที่ ๗ เครื่องปลอบใจเมื่อนักศึกษามีความกังวลใจ

เครื่องปลอบใจเมื่อนักศึกษามีความกังวลใจ	ความเห็นของนักศึกษา		
	ใช่	ไม่ใช่	รวม
๑. ยึดพระธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนาเป็นเครื่องปลอบใจ โดยการอ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนาบ้าง สวดมนต์ ไหว้พระบ้าง ไปวัดบ้าง	๒๔.๗	๗๕.๓	๑๐๐ (๑๙๔)
๒. เทียวเตร่กับเพื่อนฝูง	๕๕.๒	๔๔.๘	๑๐๐ (๑๙๔)
๓. นั่งคนเดียวปล่อยใจโดยไม่ทำอะไร	๖๐.๙	๓๙.๑	๑๐๐ (๑๙๔)
๔. เล่าให้ครู บิดา มารดา เพื่อน พี่น้อง หรือผู้ที่คุ้นเคยฟัง	๒๓.๗	๗๖.๓	๑๐๐ (๑๙๔)
๕. คิดและแก้ปัญหาด้วยตัวเอง	๕.๒	๙๔.๘	๑๐๐ (๑๙๔)
๖. หาเรื่องเพลิน ๆ ทำ เช่น ฟังวิทยุ อ่านหนังสือ เล่นดนตรี เล่นกีฬา	๔.๑	๙๕.๙	๑๐๐ (๑๙๔)
๗. หางานทำให้ลืมความทุกข์	๒.๖	๙๗.๔	๑๐๐ (๑๙๔)
๘. ยึดคำสั่งสอนของพระคริสต์	๑.๑	๙๘.๙	๑๐๐ (๑๙๔)
๙. ใช้ปรัชญาชีวิต	๒.๑	๙๗.๙	๑๐๐ (๑๙๔)

นักศึกษาส่วนใหญ่คิดว่า การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา จะมีผลในด้าน การประพฤติปฏิบัติ ทำให้ประพฤติดี เว้นความชั่ว แต่นักศึกษาเหล่านี้มีส่วนน้อยที่นำคำสั่งสอน ในพุทธศาสนามาแก้ปัญหาชีวิตของตน คือ นักศึกษายึดคำสั่งสอนในพุทธศาสนาเป็นเครื่องปลอบใจเมื่อมีความกังวลใจ เพียงร้อยละ ๒๔.๗ ของทั้งหมด นักศึกษาเหล่านี้จะแก้ปัญหาของตน

ด้วยการนั่งคนเดียว ปล่อยใจไม่ทำอะไรถึง ร้อยละ ๖๐.๔ ของทั้งหมด และเที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูง ร้อยละ ๔๔.๒ ของทั้งหมด

ข้อมูลเหล่านี้แสดงว่า ถึงแม้ว่านักศึกษานับถือศาสนาพุทธก็จริง แต่นักศึกษาส่วนใหญ่มิได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องปลอบใจเมื่อเกิดความทุกข์ การหน้าที่ของศาสนาในด้านการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ในด้านจิตใจจึงเริ่มลดน้อยลง อาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจากภาวะสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป คนนับถือพุทธศาสนาด้วยการสืบทอดจากบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส และมีสิ่งอื่นสามารถตอบสนองทางจิตใจเมื่อเกิดความทุกข์ได้ เช่น ไปเที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูง นั่งคนเดียวปล่อยใจให้สบาย ฉะนั้น จึงขาดความสนใจในการนำหลักธรรมมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตน หรือนำมาประพฤติปฏิบัติ การหน้าที่ของศาสนาในด้านตอบสนองทางจิตใจของมนุษย์จึง เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะของสังคม

๔.๔ ทัศนคติของนักศึกษาระรมศาสตร์ต่อพุทธศาสนา

ในภาวะสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงนี้ คนสามารถหาสิ่งตอบสนองทางจิตใจเวลาเกิดความทุกข์ได้แทนการพึ่งศาสนา การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลมีกฎหมายบังคับใช้ ทำให้นักศึกษามีความเห็นว่า ความเชื่อและความศรัทธาต่อพุทธศาสนาลดน้อยลง ตัวนักศึกษาเองนับถือพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส มีความเข้าใจหลักธรรมพอสมควร ตามที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครู และยังนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตน้อย ฉะนั้น เมื่อนักศึกษามือถือประกอบทางด้านความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นนี้ นักศึกษาจะมีทัศนคติต่อพุทธศาสนาอย่างไร จะปรากฏในตารางที่ ๘, ๙ โดยกำหนดข้อความ ในตารางที่ ๘ เป็นทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา (ทัศนคติที่พึงพอใจต่อพุทธศาสนา) ถ้านักศึกษาเห็นด้วยมากกว่าไม่เห็นด้วย ส่วนในตารางที่ ๙ จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ ถ้าเห็นด้วยมากจะเป็นทัศนคติไม่ดี (คือทัศนคติที่ไม่พึงพอใจต่อพุทธศาสนา)

ตารางที่ ๔ ทศนคติของนักศึกษาระบบศาสตรบัณฑิตต่อพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นประโยชน์

พุทธศาสนาในแง่ที่เป็นประโยชน์	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. พุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจที่มีคุณค่า	๓๗.๑	๕๐.๕	๑๐.๓	๑.๖	๐.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๒. พุทธศาสนาช่วยทำให้จิตใจสงบได้	๒๙.๔	๕๗.๗	๑๐.๓	๑.๖	๐.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๓. พุทธศาสนาช่วยแก้ไขความวุ่นวาย ที่เกิดขึ้นในสังคมได้	๖.๗	๔๒.๘	๔๒.๓	๖.๗	๑.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๔. พุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอนให้คน รับผิดชอบต่อหน้าที่ แสดงหาความ จริง ความดี อันทำให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้นำไปปฏิบัติ	๒๐.๖	๖๙.๖	๙.๓	๐.๕	-	๑๐๐ (๑๙๕)
๕. พุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวันได้ เมื่อเรา เข้าใจคำสอนทางพุทธศาสนา อย่างถูกต้อง	๓๖.๑	๕๘.๓	๕.๑	๐.๕	-	๑๐๐ (๑๙๕)
รวม (ค่าเฉลี่ย)	๒๖.๑	๕๕.๗	๑๕.๕	๒.๒	๐.๕	๑๐๐ (๑๙๕)

ข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา คือ เห็นด้วย
อย่างยิ่งและเห็นด้วยว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ดี รวมเฉลี่ยร้อยละ ๘๑.๘ เช่น เห็นว่า
พุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีคุณค่า ทำให้จิตใจสงบได้ แก้ไขความวุ่นวาย
ของสังคมได้ อีกทั้งเห็นว่ามีหลักธรรมที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่นำไปปฏิบัติและสามารถ
นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ หากเข้าใจคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

ฉะนั้น แม้นักศึกษาจะนับถือศาสนาพุทธตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยความศรัทธา
เลื่อมใส มีความเข้าใจหลักธรรมพอสมควร นำหลักธรรมไปปฏิบัติบ้าง แต่นักศึกษาก็ยัง
มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาอยู่ ซึ่งตารางที่ ๔ จะสนับสนุนให้เห็นเด่นชัดถึงทัศนคติของ
นักศึกษาระบบศาสตรต่อพุทธศาสนา

ตารางที่ ๔ ทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสตรต่อพุทธศาสนาในแง่ที่ไม่เป็นประโยชน์

พุทธศาสนาในแง่ที่ไม่เป็นประโยชน์	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. พุทธศาสนาทำให้เศรษฐกิจและสังคม ไม่เจริญ	๓.๑	๖.๗	๒๘.๔	๔๖.๘	๑๓.๘	๑๐๐ (๑๘๔)
๒. พุทธศาสนาเป็นเรื่องไสยศาสตร์ เป็นความ เชื่องมงาย	๓.๑	๒.๑	๑๒.๓	๔๕.๗	๒๖.๘	๑๐๐ (๑๘๔)
๓. พุทธศาสนาทำให้คนเฉื่อยชาไม่ กระตือรือร้น	๔.๑	๑๔.๔	๓๐.๘	๔๑.๓	๘.๓	๑๐๐ (๑๘๔)
๔. พุทธศาสนาเหมาะสมกับคนแก่เท่านั้น	๑.๐	๕.๒	๑๗.๐	๔๓.๖	๒๓.๒	๑๐๐ (๑๘๔)
๕. พุทธศาสนาเป็นล้าสมัย ไม่เหมาะ สมกับสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่	๐.๕	๔.๑	๑๗.๐	๔๖.๒	๒๒.๒	๑๐๐ (๑๘๔)
๖. พุทธศาสนาไม่สามารถให้คำตอบในกา การแก้ปัญหาชีวิต ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ ในที่สุดก็ เสื่อมสลายไป	๒.๑	๘.๓	๓๖.๖	๔๓.๓	๙.๗	๑๐๐ (๑๘๔)
๗. รวม (เฉลี่ย)	๒.๓	๖.๘	๒๓.๘	๔๕.๕	๑๗.๕	๑๐๐ (๑๘๔)

ตารางนี้จะสัมพันธ์กับตารางที่ ๘ แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่เป็นไปในทางเดียวกับตารางที่ ๘ ตามข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและไม่เห็นด้วย รวมเฉลี่ยร้อยละ ๖๗.๐ กับการที่คิดว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งไม่ดี เช่น พุทธศาสนาทำให้เศรษฐกิจและสังคมไม่เจริญ ทำให้คนเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้น เป็นเรื่องไสยศาสตร์ เป็นสิ่งล้าสมัย ไม่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตและสังคม หรือเหมาะสมกับคนแก่เท่านั้น ซึ่งหมายความว่านักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา เพราะไม่เห็นด้วยกับการที่คิดว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งไม่ดี

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้ทำการสำรวจ ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่านักศึกษานับถือพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษไม่ใช่ด้วยศรัทธาเลื่อมใส มีความเข้าใจในหลักธรรมปานกลาง โดยเห็นว่าผลการปฏิบัติตามหลักธรรมทำให้คนประพฤติดี เว้นความชั่ว แต่ก็มิได้นำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ความทุกข์ของตน

การเห็นประโยชน์ในคุณค่าของพุทธศาสนาในด้านการควบคุมความประพฤติ และมีความเข้าใจในหลักธรรมพอสมควร เป็นส่วนที่ทำให้ให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา ซึ่งจะได้ศึกษาประกอบกับการปฏิบัติศาสนกิจของนักศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม ที่เป็นการแสดงออกในการนับถือศาสนาพุทธของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาในหัวข้อต่อไป

๔.๕ การปฏิบัติศาสนกิจของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษา

สถาบันศาสนามีสถาบันที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม สถาบันที่เป็นนามธรรม เช่น การนับถือศาสนา ความเชื่อในศาสนา และที่เป็นรูปธรรม เช่น การประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งคนรุ่นต่อ ๆ มา จะได้รับคุณค่าและบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติต่อจากคนรุ่นก่อน เป็นเหตุให้สถาบันศาสนาคงทนถาวร พุทธศาสนาเป็นสถาบันที่คนไทยเคารพนับถือ มีสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนเพื่อให้เกิดความผูกพันกับสถาบันนั้น สัญลักษณ์ที่เห็นได้ก็มี พระสงฆ์ พระพุทธรูป พระธรรม คนไทยจะแสดงพฤติกรรมร่วมกันออกมาให้เห็น โดยประกอบพิธีทางศาสนา เช่น การกราบไหว้บูชา การสวดมนต์ การตักบาตร การฟังธรรม เป็นต้น

การปฏิบัติศาสนกิจของนักศึกษาที่ได้จากการสำรวจข้อมูล จะเป็นองค์ประกอบทางพฤติกรรมที่นักศึกษาปฏิบัติต่อพุทธศาสนา โดยไม่เน้นความรู้สึกและความคิด ซึ่งเป็นส่วนประกอบในการศึกษาทัศนคติในครั้งนี้

๔.๕.๑ การพึงธรรม

ตารางที่ ๑๐ การพึงธรรมของนักศึกษาธรรมศาสตร์

การพึงธรรม	นักศึกษาธรรมศาสตร์
เคย	๘๗.๑
ไม่เคย	๑๒.๙
รวม	๑๐๐.๐ (๑๙๔)

ตารางที่ ๑๑ สถานที่ที่นักศึกษาธรรมศาสตร์เคยพึงธรรม

สถานที่พึงธรรม	นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ เคยพึงธรรม		
	ใช่	ไม่ใช่	รวม
พุทธสมาคม	๑.๘	๙๘.๒	๑๐๐ (๑๖๙)
วัด	๘๒.๘	๑๗.๒	๑๐๐ (๑๖๙)
โรงเรียน	๑๒.๘	๘๗.๒	๑๐๐ (๑๖๙)
วิทยุ-โทรทัศน์	๑๓.๑	๘๖.๙	๑๐๐ (๑๖๙)
หอประชุมธรรมศาสตร์	๔.๗	๙๕.๓	๑๐๐ (๑๖๙)
ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม	๑.๒	๙๘.๘	๑๐๐ (๑๖๙)

การฟังธรรมหรือฟังเทศน์ คนส่วนใหญ่มักจะฟังตามโอกาสที่มาถึง เช่น ในวันธรรมสวนะ โดยไปฟังที่วัดหรือไปฟังตามสถานที่ที่จัดให้มีการบรรยายธรรม มีปาฐกถาเกี่ยวกับธรรมะ เช่น พุทธสมาคม โรงเรียน มหาวิทยาลัย โทรทัศน์ วิทยุ หรือไปฟังในงานศพ ทำบุญวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ งานเหล่านี้จะมีพระสงฆ์มาเทศน์ให้ฟัง จากการสำรวจนักศึกษาเกยฟังธรรม ร้อยละ ๘๗.๑ เป็นการไปฟังธรรมที่วัดร้อยละ ๘๒.๘ แต่การฟังธรรมของนักศึกษานั้น บางคนอาจจะไม่ทราบว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากการฟังธรรม เพราะบางครั้งพระจะเทศน์หรือบรรยายเป็นภาษาบาลี ถ้าคนไม่เคยศึกษาภาษาบาลีแล้วจะไม่เข้าใจ แต่ถ้าเข้าใจแล้ว ผู้ฟังจะได้รับอานิสงฆ์จากการฟังธรรม ๔ ประการ^๑ คือ

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้อง
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

นักศึกษาส่วนใหญ่เคยไปฟังธรรมที่วัดดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การไปวัด ไม่ว่าจะไปร่วมพิธีทางศาสนา หรือไปฟังเทศน์ (ฟังธรรม) ภายใน ๑ ปี นักศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๖.๓ นาน ๆ ครั้งถึงจะไปวัด นอกจากนั้นจะไปก็ต่อเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา ปรากฏตามตารางที่ ๑๒

^๑กรมวิชาการ, ศีลธรรมประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (พระนคร : องค์การค้ำ
กุรุสภา, ๒๕๐๐), หน้า ๔๔

ตารางที่ ๑๒ การไปวัดของนักศึกษาระรรมศาสตร์ ใน ๑ ปี เช่น ไปฟังเทศน์
หรือไปร่วมพิธีทางศาสนา

การไปวัดของนักศึกษา	นักศึกษาระรรมศาสตร์
ทุกอาทิตย์	๑.๐
ทุกเดือน	๒.๑
นาน ๆ ครั้ง	๗๖.๓
ไปในวันสำคัญทางพุทธศาสนา	๔.๖
แล้วแต่โอกาส	๒.๖
ไม่เคยเลย	๑๓.๔
รวม	๑๐๐.๐ (๑๔๔)

การที่นักศึกษานาน ๆ ครั้ง ถึงจะไปวัด เนื่องจากพุทธศาสนามีได้มีกฎบังคับให้คนต้องปฏิบัติตามหลักธรรม หรือประกอบพิธีทางศาสนาโดยมิได้ศรัทธา การนับถือศาสนาพุทธจะอยู่ที่จิตใจเป็นส่วนใหญ่ การไปฟังเทศน์ ฟังธรรมที่วัด จึงจะไปได้ ไม่ได้ไปก็ได้ ไม่มีการบังคับ ฉะนั้น ในปีหนึ่ง ๆ นักศึกษาจึงไปวัดนาน ๆ ครั้ง จะไปก็ต่อเมื่อมีงานที่เกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา เช่น ไปร่วมพิธีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ไปงานศพ งานบวช งานทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น ซึ่งประเพณีทางพุทธศาสนาที่นักศึกษาเข้าร่วมมากที่สุด จะแสดงให้เห็นในตารางที่ ๑๓

๔.๔.๒ การทำบุญ

คนไทยมีคติประจำใจอยู่ว่า ทำบุญย่อมได้บุญ เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่จะเป็นทางเกิดบุญกุศลก็นิยมทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ การทำบุญย่อมเป็นบุญตั้งแต่เริ่มคิดคือ มีจิตใจปลอดโปร่งแจ่มใส ขณะทำจิตใจก็สะอาดหมดจดความตระหนี่ ครั้นทำแล้วก็มีความเบิกบานปลื้มใจ ดังนั้น พิธีทำบุญ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะชำระจิตใจให้หมดจดจากความเศร้าหมอง หรือให้จางจากความเศร้าหมอง

การทำบุญที่คนไทย ทำอยู่เป็นประจำ ก็คือ การให้ทาน รักษาศีล และแบ่ง
การทำบุญเป็น ๒ ประเภท คือ ทำเป็นส่วนรวม และทำเป็นเฉพาะตัว

๑. ทำเป็นส่วนรวม คือ การทำเป็นหมู่คณะ ซึ่งไปทำรวมกันมาก ๆ
เช่น ทำบุญตักบาตรในวันปีใหม่ ในวันธรรมสวนะ ตามวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ หรือทำบุญใน
วันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา ออกพรรษา เป็นต้น

๒. ทำเฉพาะตัว ก็คือ การนำของไปถวายพระ เช่น ใส่บาตร
ถวายสังฆทาน ทำบุญบ้าน ทำบุญอายุ เป็นต้น การทำบุญแบบนี้เป็นการทำบุญตามกำลังศรัทธา
ได้แก่ มีจิตศรัทธาในการที่จะทำบุญขึ้นมา ก็ทำ ทำแล้วไม่เดือดร้อนและไม่เสียคายทรัพย์

การทำบุญทั้ง ๒ ลักษณะนี้ เป็นจารีตประเพณีที่คนไทยนิยมทำกันมาช้านานแล้ว
จึงได้ทำการสำรวจนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่งว่า ได้ทำบุญหรือเข้า
ร่วมพิธีทางพุทธศาสนาบ้างหรือไม่ มากน้อยเพียงไร

ตารางที่ ๑๓ วันสำคัญทางพุทธศาสนาที่นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์เข้าร่วม

ประเพณีทางพุทธศาสนา	นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ที่เข้าร่วม		
	ใช่	ไม่ใช่	รวม
วิสาขบูชา	๖๖.๕	๓๓.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
มาฆบูชา	๖๒.๕	๓๗.๑	๑๐๐ (๑๙๕)
เข้าพรรษา	๕๘.๒	๔๑.๘	๑๐๐ (๑๙๕)
ออกพรรษา	๔.๖	๙๕.๔	๑๐๐ (๑๙๕)
วันปีใหม่	๕๐.๕	๔๙.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
ในโอกาสพิเศษ เช่น ทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน วันเกิด วันปีใหม่	๔.๖	๙๕.๔	๑๐๐ (๑๙๕)
วันสงกรานต์ งานบวช งานทอดกฐินหรือเผากฐ	๑๐.๓	๘๙.๗	๑๐๐ (๑๙๕)

วันสำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งมีกำหนดเป็นประจำเดือนในปีหนึ่ง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา คนไทยนิยมทำบุญประจำปี เรียกว่า การทำบุญเป็นส่วนรวม อาจจะมีการประกอบพิธีทางศาสนาใหญ่โต เช่น มีการเวียนเทียน มีการเทศน์ ทำบุญเลี้ยงพระ หรือประกอบพิธีง่าย ๆ เช่น ตักบาตร การทำบุญนี้ขึ้นอยู่กับศรัทธาของแต่ละคน ส่วนการทำบุญเฉพาะตัว เช่น ทำในวันปีใหม่ งานบวช วันเกิด พิธีศพ จะทำพิธีอย่างไรก็แล้วแต่เจ้าของงาน แต่ส่วนใหญ่ก็มีการเลี้ยงพระ ตักบาตร เป็นสำคัญ

จากการสำรวจวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่นักศึกษาธรรมศาสตร์เข้าร่วม ปรากฏว่า นักศึกษาจะเข้าร่วมประเพณีหรือทำบุญในวันวิสาขบูชามากที่สุด คือ ร้อยละ ๖๖.๕ รองลงมา ก็เป็นวันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา ในวันดังกล่าวนี้จะมีการทำบุญประจำปี อันเป็นจารีตประเพณีที่ทำกันมาช้านานแล้ว โดยนักศึกษาอาจจะเข้าร่วมในพิธีเวียนเทียน เลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ที่วัด หรืออาจจะทำบุญตักบาตรก็ได้ การทำบุญตักบาตรนี้คงจะปฏิบัติมากกว่าวิธีอื่น เพราะง่ายต่อการปฏิบัติและสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้ แต่การปฏิบัตินี้มาน้อยเพียงไรนั้น จะปรากฏให้เห็นในตารางต่อไป

ตารางที่ ๑๔ การทำบุญตักบาตรของนักศึกษาธรรมศาสตร์

การทำบุญตักบาตร	นักศึกษาธรรมศาสตร์
ทุกวัน	๑.๖
ทุกวันพระ	๘.๒
ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา	๒๙.๕
ในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันปีใหม่	๑๕.๙
นาน ๆ ครั้ง	๒๘.๙
ไม่เคยเลย	๑๕.๙
รวม	๑๐๐.๐ (๑๙๔)

การสักบาตร คือ เอาข้าวและกับไปใส่บาตรพระ เณร เป็นประจำวัน หรือ เฉพาะวันเกิดของตน หรือวันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ บางทีก็ใส่ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันปีใหม่ เป็นต้น เมื่อจะใส่เป็นธรรมเนียมแล้วจะต้องยกของ ขึ้นจบเสียก่อน กล่าวคำในใจว่า สุทินฺน จต เม ทานํ อสวกุขยวาทํ โหตุ แปลว่า ข้าพเจ้า ถวายทานดีแล้ว ขอจงหมดสิ้นอาสวกิเลสเถิด เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้วก็กรวดน้ำ

การสักบาตร หรือใส่บาตรเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ที่ช่วยทำให้จิตใจสงบใส หรือเป็นการแผ่ส่วนกุศล นักศึกษาธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่เคยทำบุญสักบาตร เนื่องจากมีนักศึกษา ที่ไม่เคยทำบุญสักบาตรเลย เพียงร้อยละ ๑๔.๙ สำหรับผู้ที่เคยทำบุญสักบาตรมักจะทำใน วันสำคัญทางพุทธศาสนา ร้อยละ ๒๙.๕ ทำในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันปีใหม่ ร้อยละ ๑๕.๙ และการที่นักศึกษาร้อยละ ๒๘.๙ ตอบว่านาน ๆ ครั้ง ถึงจะใส่บาตร อาจจะเนื่อง จากวันสำคัญทางพุทธศาสนามีไม่มากนัก หรือวันเกิด วันปีใหม่ ปีหนึ่งก็มีเพียงวันเดียว หรือ อาจจะไม่ค่อยมีเวลาว่าง ต้องรีบทำธุรกิจของตน หรืออาจจะไม่ค่อยศรัทธาในการทำบุญ ก็ได้ ซึ่งเราสามารถพิจารณาได้จากทัศนคติต่อการใส่บาตร และบิณฑบาตของนักศึกษา ได้ว่า การที่นักศึกษาใส่บาตรนาน ๆ ครั้ง เนื่องจากมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการใส่บาตรหรือบิณฑบาต หรือไม่

ตารางที่ ๑๕ ทัศนคติของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ต่อการใส่บาตรและบิณฑบาต

ทัศนคติต่อการใส่บาตรและบิณฑบาต	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. การใส่บาตรเป็นการแผ่เมตตา และแผ่ส่วนกุศล	๑๐.๓	๔๗.๔	๓๖.๑	๕.๑	๒.๑	๑๐๐ (๑๙๔)
๒. การบิณฑบาตของพระเป็นการ ให้โดยไม่มีสิ่งตอบแทน	๕.๖	๒๐.๑	๒๔.๒	๓๙.๒	๑๑.๙	๑๐๐ (๑๙๔)

คำสั่งสอนในพุทธศาสนาทั้งฝ่ายธรรมและวินัย ได้กำหนดให้พระสงฆ์ฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ เริ่มตั้งแต่อาหาร และปัจจัย ๔ ซึ่งพระสงฆ์ต้องอยู่ด้วยการบิณฑบาต คือ อาหารที่คฤหัสถ์ถวาย การบิณฑบาตนี้ คือ หน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านความมีเมตตากรุณา ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ โดยให้ผู้ที่ใส่บาตรเกิดความปลอดโปร่ง ผ่องใสที่ได้ทำบุญ และผู้ใส่ต้องการแผ่เมตตาและแผ่ส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

จากการสำรวจทัศนคติต่อการใส่บาตรของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ ปรากฏว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยว่าการใส่บาตรเป็นการแผ่เมตตาและแผ่ส่วนกุศล ร้อยละ ๔๗.๗ แต่ก็มีบางพวกที่ไม่แน่ใจว่า การใส่บาตรเป็นการแผ่เมตตาถึงร้อยละ ๓๖.๑ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อย ฉะนั้น การที่นักศึกษานาน ๗ ครั้ง ถึงจะใส่บาตรก็คงมีสาเหตุอย่างหนึ่งคือ ไม่ทราบวัตถุประสงค์ของการใส่บาตรนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์กลับไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งว่าการบิณฑบาตของพระเป็นการขอโดยไม่มีการให้สิ่งตอบแทน ร้อยละ ๔๑.๑ จึงแสดงว่านักศึกษายังมีทัศนคติที่ดีต่อการใส่บาตร และการบิณฑบาตของพระ เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า การใส่บาตรเป็นการแผ่เมตตาและแผ่ส่วนกุศล แต่ไม่เห็นด้วยว่าการบิณฑบาตของพระเป็นการให้โดยไม่มีสิ่งตอบแทน ดังนั้นในกรณีที่นักศึกษานาน ๗ ครั้ง ถึงจะใส่บาตรก็เพราะไม่แน่ใจว่า ใส่บาตรแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร หรือใส่ไปเพื่ออะไร

๔.๕.๓ การสวดมนต์

ตารางที่ ๑๖ การสวดมนต์ก่อนนอนเป็นกิจวัตรประจำวันของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์

การสวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวัน	นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์
ใช่	๔๔.๓
ไม่ใช่	๔๔.๓
นาน ๗ ครั้ง	๑๑.๔
รวม	๑๐๐.๐ (๑๔๔)

การสวดมนต์ก่อนนอน เป็นการปฏิบัติศาสนกิจที่ง่ายที่สุด ไม่ต้องเสียทรัพย์ และสามารถทำในบ้านของตนเองได้ การสวดมนต์เป็นการทำจิตใจให้สงบเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และคุณบิดามารดา แต่จุดประสงค์ที่แท้จริงเป็นการทำจิตใจให้เป็นสมาธิ ทำให้จิตใจว่างเปล่าผ่องใสทำให้ผู้สวดหลับสบาย เนื่องจากความวิตกกังวลและความคิดต่าง ๆ ถูกขจัดไป จากตารางที่ ๑๖ นักศึกษาสวดมนต์ และไม่สวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวันมีจำนวนเท่า ๆ กัน คือ ร้อยละ ๔๔.๓ และนาน ๆ ครั้งถึงจะสวดมนต์ มีร้อยละ ๑๑.๔

เท่าที่ปรากฏผู้ที่สวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวัน มักจะได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดาให้สวดมนต์ก่อนนอน จนเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยจะให้เหตุผลของการสวด และสอนคำสวดให้เพราะเป็นภาษาบาลี ถ้าเด็กสวดไปเอง ก็จะไม่เข้าใจความหมาย ฉะนั้น นักศึกษาที่สวดมนต์ก่อนนอนเป็นประจำทุกคืนน่าจะมีส่วนที่ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดา และรู้คุณค่าของการสวดมนต์ จึงสวดทุกวันจนเกิดความเคยชิน ถ้าวันไหนไม่สวดจะรู้สึกไม่สบายใจ ส่วนผู้ที่ไม่ได้สวดมนต์ก็น่าจะเป็นคนที่ไม่ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดาในเรื่องนี้ หรือถ้าได้ก็ขาดความสนใจที่จะปฏิบัติตามเพราะไม่เห็นคุณค่าของการสวดมนต์ก็เป็นได้

๔.๕.๔ การบวชเป็นพระภิกษุสามเณร

การบวชเป็นการปฏิบัติศาสนกิจตามประเพณีทางพุทธศาสนาของเพศชายโดยเฉพาะ ซึ่งมีจุดประสงค์ในการบวชมีหลายอย่าง เช่น บวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยทางพุทธศาสนา บวชตามประเพณี แต่ที่สำคัญคนไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการบวชพระเป็นการบำเพ็ญกุศลเพื่อตอบแทนบุญคุณบิดามารดา

ตารางที่ ๑๗ ผู้ที่เคยบวช เป็นพระภิกษุหรือสามเณรในครอบครัวของนักศึกษา
ธรรมศาสตร์

ผู้ที่เคยบวช	นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่คนในครอบครัวเคยบวช
ตัวท่านเอง	๑.๐
บิดา	๑๗.๕
พี่ชาย	๒๑.๑
น้องชาย	๕.๗
ญาติ	๖.๒
ไม่มีใครเคยบวชเลย	๔๘.๕
รวม	๑๐๐.๐ (๑๔๔)

ข้อมูลที่ปรากฏ บุคคลในครอบครัวของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ไม่เคยมีใครบวชเลย มีร้อยละ ๔๘.๕ แต่เมื่อรวมบุคคลในครอบครัวของนักศึกษาธรรมศาสตร์ทั้งหมดที่เคยบวช มีร้อยละ ๕๑.๕ ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกัน ผู้ที่เคยบวชปรากฏว่าเป็นพี่ชาย ร้อยละ ๒๑.๑ บิดา ร้อยละ ๑๗.๕ นอกจากนั้นก็คือน้องชายและญาติ สำหรับตัวนักศึกษาเองที่บวชแล้ว มีเพียง ๑.๐ เท่านั้น การที่นักศึกษาวชกันน้อย อาจจะเนื่องจากนักศึกษายังอยู่ในวัยเรียน ไม่มีเวลาว่างพอหรือไม่พร้อมที่จะบวชเรียนในพุทธศาสนา หรือ พ่อแม่ไม่ขอร้องให้บวช หรือ ขอร้องแต่นักศึกษาไม่ศรัทธาจะบวชก็อาจเป็นได้ ทำให้นักศึกษาวชน้อยมาก สำหรับครอบครัวของนักศึกษาที่เคยบวชประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งหมด ได้บวชเรียนและศึกษาหลักธรรมอย่างลึกซึ้งมากกว่าคนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้ อาจจะทำมาถวายทอดให้คนในครอบครัวเข้าใจได้มากกว่าครอบครัวที่ไม่เคยมีใครเคยบวช หรืออาจจะไม่เป็นดังนี้ก็ได้อีก โดยศึกษาได้จากตารางต่อไป

ตารางที่ ๑๔ ความเข้าใจหลักสูตรของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตาม
บุคคลในครอบครัวของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่เคยบวชและไม่
เคยบวช

หลักสูตร	บุคคลในครอบครัวของนักศึกษา	ความเข้าใจของนักศึกษา			
		เข้าใจดี	พอเข้าใจ	ไม่เข้าใจ	รวม
หลักโอวาทปาติโมกข์	เคยบวช	๒๐.๐	๗๕.๐	๕.๐	๑๐๐(๑๙๕)
	ไม่เคยบวช	๑๖.๐	๗๕.๕	๘.๕	๑๐๐(๑๙๕)
หลักอริยสัจ ๔	เคยบวช	๒๖.๐	๗๑.๐	๓.๐	๑๐๐(๑๙๕)
	ไม่เคยบวช	๑๓.๘	๗๘.๗	๗.๕	๑๐๐(๑๙๕)
หลักไตรลักษณ์	เคยบวช	๑๓.๐	๗๕.๐	๑๒.๐	๑๐๐(๑๙๕)
	ไม่เคยบวช	๑๗.๕	๗๓.๕	๑๙.๒	๑๐๐(๑๙๕)
หลักสูตรรวม	เคยบวช	๔๗.๐	๕๘.๐	๕.๐	๑๐๐(๑๙๕)
	ไม่เคยบวช	๒๙.๘	๖๒.๗	๗.๕	๑๐๐(๑๙๕)

หลักสูตรทั้ง ๔ นี้ นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวชและไม่เคยมีใครบวช ส่วนใหญ่มีความเข้าใจในหลักสูตรพอสมควร แต่ครอบครัวที่มีคนเคยบวช นักศึกษาจะเข้าใจหลักสูตรได้ดีกว่า นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่มีใครเคยบวช คือ เข้าใจหลักโอวาทปาติโมกข์ มากกว่า ร้อยละ ๔ หลักอริยสัจ ๔ มากกว่าร้อยละ ๑๒.๒ หลักไตรลักษณ์มากกว่าร้อยละ ๕.๖ และหลักสูตรรวม มากกว่าร้อยละ ๑๗.๒ แสดงว่าความเข้าใจในหลักสูตรต่าง ๆ เหล่านี้ ครอบครัวมีส่วนช่วยในการสั่งสอนเพิ่มเติมมากขึ้น ทำให้มีความเข้าใจดีมากกว่าครอบครัวที่ไม่มีใครเคยบวชเรียน

ในเมื่อครอบครัวของนักศึกษาที่มีคนเคยบวชเรียน มีส่วนให้บุคคลในครอบครัว คือ นักศึกษา เข้าใจหลักธรรมมากกว่าครอบครัวที่ไม่เคยบวช จึงได้พิจารณาเรื่องนี้ในด้านทัศนคติด้วย เพื่อเปรียบเทียบว่า ครอบครัวที่มีคนเคยบวช จะมีอิทธิพลให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนามากกว่าหรือไม่

ตารางที่ ๑๕ เปรียบเทียบทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ต่อพุทธศาสนา ในแง่ที่เป็นประโยชน์ จำแนกตามครอบครัวที่มีคนเคยบวช และไม่เคยบวช

พุทธศาสนาในแง่ที่เป็นประโยชน์	ครอบครัว	เห็นด้วยอย่างยั้ง	เห็นด้วยไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยั้ง	รวม
๑. พุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีคุณค่า	เคยบวช	๓๘.๐	๔๕.๐	๑๑.๐	๒.๐	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๓๖.๒	๕๒.๑	๙.๕	๑.๑	๑๐๐(๙๕)
๒. พุทธศาสนาช่วยทำจิตใจให้สงบได้	เคยบวช	๓๑.๐	๕๗.๐	๙.๐	๓.๐	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๒๘.๗	๕๘.๕	๑๑.๗	-	๑๐๐(๙๕)
๓. พุทธศาสนาช่วยแก้ไขความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมได้	เคยบวช	๗.๐	๓๘.๐	๔๘.๐	๕.๐	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๖.๔	๔๗.๘	๓๖.๒	๘.๕	๑๐๐(๙๕)
๔. พุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอนให้คนรับผิดชอบต่อหน้าที่แสวงหาความจริง ความดี อันทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้นำไปปฏิบัติ	เคยบวช	๒๐.๐	๗๔.๐	๕.๐	๑.๐	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๒๑.๓	๖๔.๘	๑๓.๙	-	๑๐๐(๙๕)
๕. พุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ เมื่อเราเข้าใจ คำสอนทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง	เคยบวช	๕๐.๐	๔๗.๐	๓.๐	-	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๓๔.๐	๕๘.๕	๖.๕	๑.๑	๑๐๐(๙๕)
รวม (ค่าเฉลี่ย)	เคยบวช	๒๙.๒	๕๓.๐	๑๕.๒	๒.๒	๑๐๐(๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๒๕.๓	๕๖.๔	๑๕.๖	๒.๒	๑๐๐(๙๕)

ข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวชเห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยกับการที่คิดว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ดี เฉลี่ยร้อยละ ๘๒.๒ ส่วนนักศึกษาที่ไม่มีใครในครอบครัวเคยบวชเห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย รวมเฉลี่ยร้อยละ ๘๑.๗ ซึ่งน้อยกว่าเพียงร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น จะเห็นได้ถึงความแตกต่างแทบจะไม่มีเลย ระหว่างทัศนคติของครอบครัวทั้ง ๒ ประเภทนี้ พิจารณาในตารางที่ ๒๐ เพื่อหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทัศนคติในแง่ตรงกันข้าม

ตารางที่ ๒๐ เปรียบเทียบทัศนคติของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาต่อพุทธศาสนาในแง่ที่ไม่เป็นประโยชน์จำแนกตามครอบครัวที่มีคนเคยบวชและไม่เคยบวช

พุทธศาสนาในแง่ที่ไม่เป็นประโยชน์	ครอบครัว	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	รวม
๑. พุทธศาสนาทำให้เศรษฐกิจและสังคมไม่เจริญ	เคยบวช	๑	๘	๒๔	๕๐	๑๗	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๕.๓	๕.๓	๓๕.๑	๔๓.๗	๑๐.๖	๑๐๐ (๘๔)
๒. พุทธศาสนาเป็นเรื่องไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อมวงาย	เคยบวช	๑	-	๑๐	๖๒	๒๗	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๕.๓	๔.๓	๑๔.๕	๔๘.๕	๒๖.๖	๑๐๐ (๘๔)
๓. พุทธศาสนาทำให้คนเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้น	เคยบวช	๑	๑๕	๓๑	๔๒	๑๑	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๗.๕	๑๓.๘	๓๐.๕	๔๐.๕	๗.๕	๑๐๐ (๘๔)
๔. พุทธศาสนาเหมาะสมกับคนแก่เท่านั้น	เคยบวช	๒	๔	๑๒	๕๖	๒๖	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	-	๖.๔	๒๒.๓	๕๑.๑	๒๐.๒	๑๐๐ (๘๔)
๕. พุทธศาสนาเป็นล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่	เคยบวช	-	๓	๑๓	๕๕	๓๐	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๑๐.๑	๕.๓	๒๑.๓	๕๘.๕	๑๓.๘	๑๐๐ (๘๔)
๖. พุทธศาสนาไม่สามารถให้คำตอบในการแก้ปัญหาชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ ในที่สุดก็เสื่อมสลายไป	เคยบวช	-	๔	๓๓	๕๖	๑๒	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๔.๓	๗.๕	๔๐.๕	๔๐.๕	๗.๕	๑๐๐ (๘๔)
รวม (ค่าเฉลี่ย)	เคยบวช	๐.๘	๖.๕	๒๐.๕	๕๑.๗	๒๐.๕	๑๐๐ (๑๐๐)
	ไม่เคยบวช	๓.๘	๗.๑	๒๗.๕	๔๗.๒	๑๔.๓	๑๐๐ (๘๔)

ข้อมูลที่ปรากฏ นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวชไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และไม่เห็นด้วยกับการที่คิดว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งไม่ดี รวมเฉลี่ยร้อยละ ๗๒.๒ ส่วนนักศึกษาที่ครอบครัวไม่เคยมีใครบวชไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและไม่เห็นด้วย รวมเฉลี่ยร้อยละ ๖๑.๕ แสดงว่านักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวชมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา มากกว่านักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่เคยมีใครบวช เนื่องจากนักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวช ไม่เห็นด้วยว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งไม่ดี มากกว่านักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่เคยมีใครบวช ร้อยละ ๑๐.๗

ตารางนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทัศนคติมากกว่า ตารางที่ ๑๔ ก็จริง แต่ก็ เป็นความแตกต่างไม่มากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครอบครัวที่มีคนเคยบวชมีอิทธิพลต่อทัศนคติของนักศึกษาต่อพุทธศาสนาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจหลักธรรมของนักศึกษา

จากข้อมูลที่ได้ทำการสำรวจเกี่ยวกับทัศนคติของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาต่อพุทธศาสนาทั้งหมด นับตั้งแต่ความเห็นในการนับถือพุทธศาสนา ความเข้าใจในหลักธรรม การนำหลักธรรมมาใช้ดำเนินชีวิตประจำวัน ทัศนคติของนักศึกษา ตลอดจนการปฏิบัติศาสนกิจเหล่านี้ พอสรุปได้ว่านักศึกษานับถือพุทธศาสนาตามที่ได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษ มีความเข้าใจในหลักธรรมปานกลาง นำเอาหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันน้อย และมีการปฏิบัติศาสนกิจนาน ๆ ครั้ง แล้วแต่โอกาส แต่นักศึกษาระดับมัธยมศึกษา ยังคงมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา

เมื่อนักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา จึงได้สอบถามความต้องการของนักศึกษา "เรื่องการสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย" เป็นขั้นสุดท้าย เป็นการสนับสนุนข้อเท็จจริงว่า นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาจริงหรือไม่

๕. การสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย

การสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย มีหลักสูตรเกี่ยวกับการศึกษาด้านศาสนาไม่มากนัก เช่น ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการสอนวิชาศาสนาเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นวิชาที่สอนให้รู้ถึงศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก มีศาสนาพุทธรวมอยู่ด้วย ในบางครั้งก็มีการอบรมธรรมะเป็นครั้งคราว และมีชุมนุมพุทธศาสตร์ให้การส่งเสริมพุทธศาสนาให้นักศึกษาโดยทั่วไป ฉะนั้นควรหรือไม่ที่จะให้มีหลักสูตรการสอนพุทธศาสนาขึ้นในมหาวิทยาลัย หรือให้มีการอบรมเป็นครั้งคราว จึงได้ทำการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของนักศึกษาต่อการสอนศาสนาพุทธในมหาวิทยาลัย ดังปรากฏตามความข้างล่างนี้

ตารางที่ ๒๑ ความต้องการให้สอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยของนักศึกษา
ธรรมศาสตร์

ความต้องการ	นักศึกษาธรรมศาสตร์
ต้องการ	๗๓.๗
ไม่ต้องการ	๒๓.๗
ไม่ออกความเห็น	๒.๖
รวม	๑๐๐.๐ (๑๙๔)

ตารางที่ ๒๒ ทัศนคติของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ต่อพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย

เช่น การสอน การอบรม ชุมนุมพุทธศาสตร์

ทัศนคติต่อพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
๑. การสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย สามารถทำให้นักศึกษามีความ เข้าใจพุทธศาสนาที่แท้จริงได้	๖.๒	๔๕.๘	๔๑.๒	๕.๗	๑.๐	๑๐๐ (๑๙๕)
๒. การอบรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา เป็นบางครั้งบางคราวในมหา- วิทยาลัย จะช่วยกล่อมเกล่า จิตใจนักศึกษาให้ตั้งงามได้	๑๐.๘	๖๒.๘	๒๓.๒	๒.๖	๐.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๓. หลักสูตรที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ไม่ควรมีในมหาวิทยาลัยซึ่งมี การสอนที่เน้นในด้านวิชาการ สมัยใหม่	๐.๕	๑๒.๘	๑๘.๖	๕๔.๑	๑๔.๕	๑๐๐ (๑๙๕)
๔. ชุมนุมพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัย เป็นชุมนุมที่น่าสนใจเข้าร่วมเป็น สมาชิก	๘.๘	๔๗.๘	๓๔.๕	๖.๗	๒.๑	๑๐๐ (๑๙๕)

ตามข้อมูลที่ปรากฏในตารางที่ ๒๑ นักศึกษาต้องการให้มีการสอนพุทธศาสนา
ในมหาวิทยาลัย ถึงร้อยละ ๗๓.๗ ไม่ต้องการร้อยละ ๒๓.๗ และไม่ออกความเห็น
ร้อยละ ๒.๖ เมื่อพิจารณาทัศนคติของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยตามตารางที่ ๒๒ นักศึกษา

เห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย ร้อยละ ๕๒.๑ ว่า การสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสามารถทำให้นักศึกษาเข้าใจพุทธศาสนาที่แท้จริงได้ สำหรับความเห็นเกี่ยวกับการอบรมพุทธศาสนาเป็นบางครั้งคราวในมหาวิทยาลัย จะช่วยกล่อมเกลাজิตใจนักศึกษาให้ตั้งงามได้นั้น นักศึกษาเห็นด้วยอย่างยิ่ง และเห็นด้วย ร้อยละ ๗๓.๗ นอกจากนี้ นักศึกษาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่า ไม่ควรมีหลักสูตรสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย ร้อยละ ๖๘.๕ ซึ่งช่วยสนับสนุนความเห็นของนักศึกษาที่ต้องการให้มีการสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย

สำหรับชุมนุมพุทธศาสตร์ที่ช่วยส่งเสริมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย นักศึกษาเห็นด้วยว่าเป็นชุมนุมที่น่าสนใจ ร้อยละ ๕๖.๗ นอกจากนั้น ไม่น่าสนใจ ร้อยละ ๓๔.๕ ซึ่งแสดงว่านักศึกษามีความสนใจต่อชุมนุมนี้มากพอสมควร แต่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก เนื่องจากมีผู้ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเพียง ร้อยละ ๑๔.๑ ของทั้งหมด ดังปรากฏในตารางข้างล่าง

ตารางที่ ๒๓ จำนวนนักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมนุมต่าง ๆ

ชุมนุม	นักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ที่เข้าร่วม		
	เคย	ไม่เคย	รวม
๑. ชุมนุมเกี่ยวกับกีฬา	๔๘.๒	๔๑.๘	๑๐๐ (๑๙๕)
๒. ชุมนุมพุทธศาสตร์	๑๔.๑	๘๕.๙	๑๐๐ (๑๙๕)
๓. ชุมนุมดนตรี	๕.๒	๙๔.๘	๑๐๐ (๑๙๕)
๔. ชุมนุมถ่ายภาพ	๑๓.๓	๘๖.๗	๑๐๐ (๑๙๕)
๕. ชุมนุมปาฐกถาและโต้วาที	๔.๔	๙๕.๖	๑๐๐ (๑๙๕)

สรุปได้ว่า นักศึกษามีความต้องการให้มีการสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย แต่เมื่อพิจารณาให้สอนเป็นหลักสูตรหรือให้การอบรมเป็นครั้งคราว นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการอบรมเป็นครั้งคราวจะช่วยคล่อมเกลางิตินักศึกษาให้ตั้งงามได้ ส่วนถ้าสอนเป็นหลักสูตรนั้น มีนักศึกษาไม่แน่ใจอยู่มากที่ว่าถ้ามีหลักสูตรการสอน จะทำให้เข้าใจพุทธศาสนาที่แท้จริงได้ สำหรับขุมขุมพุทธศาสตร์ นักศึกษามีความเห็นว่าเป็นขุมขุมที่น่าสนใจ แต่มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกน้อย ก็เนื่องจากนักศึกษาเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาอยู่แล้ว จึงเห็นว่าขุมขุมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่น่าสนใจ แต่ที่ไม่ได้เข้าร่วมก็คงเป็นไปในทำนองเดียวกับที่ไม่ได้ปฏิบัติศาสนกิจ คือ มีทัศนคติที่ดีต่อการให้มีการสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย แต่ก็มีได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในขุมขุมพุทธศาสตร์

การที่นักศึกษาต้องการให้มีการสอนหรืออบรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย เป็นสิ่งที่สนับสนุนว่านักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักศึกษาหรือของนักเรียน ตั้งแต่ปี ๒๕๐๑ เป็นต้นมา ผลของการวิจัยปรากฏว่าตัวอย่างประชากรที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่คงมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงไปในแง่ที่ไม่ดีเลย อันนี้เนื่องมาจากพุทธศาสนามีคุณค่าอยู่ในตัวเอง หากเราสามารถเข้าใจธรรมะได้อย่างถูกต้องก็สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ฉะนั้น ประโยชน์ของพุทธศาสนาจะมีขึ้นได้ก็ด้วยการถ่ายทอดหรือเผยแพร่อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ต้องทำตนให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของคนทั่วไปอยู่ตลอดเวลา เมื่อคนมีทัศนคติที่ดีอยู่แล้ว และพระสงฆ์สามารถทำตัวให้เป็นที่เคารพนับถือและเลื่อมใสได้ พุทธศาสนาก็คงดำรงอยู่ เป็นที่เคารพนับถือของคนไทยตลอดไป คำกล่าวที่ว่า "ศาสนาเป็นยาเสพติดหรือศาสนาจะเสื่อมสลายไป เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น" ก็จะไม่เกิดขึ้น

เรื่องนี้คนในวงการศาสนาควรจะให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ควร ศึกษากว่าท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ ควรมีการปรับปรุงสถาบันสงฆ์ และบทบาทพระสงฆ์ไปในรูปใด เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และให้คนในสังคมยอมรับบทบาทนั้น หากคนไม่ยอมรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ก็จะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อพุทธศาสนาไม่น้อย ต่อไปจะได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ และทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนาที่มีต่อสถาบันสงฆ์ และพระสงฆ์ เพื่อจะได้เห็นว่าคนภายนอกกลุ่มหนึ่งขณะนี้มีความคิดเห็นต่อพระสงฆ์อย่างไร